

AZ OPTIMÁLIS TERÍTÉSI GEOMETRIA MEGHATÁROZÁSA KÖZÖS MÉLYSÉGPONTOS ÉSZLELESI-RENDSZEREKBE

BODOKY TAMÁS – GREUTTER ANTAL*

Т. БОДОКИ – А. ГРЕЙТТЕР

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОПТИМАЛЬНОЙ ГЕОМЕТРИИ УСТАНОВОК В СИСТЕМАХ
НАБЛЮДЕНИЯ ПО МЕТОДУ ОГТ

Излагается метод модельных вычислений для проектирования систем наблюдения по методу *ОГТ*. В качестве примера приводится вычисление и сопоставление степени подавления кратных отражений для некоторых известных систем *ОГТ*.

T. BODOKY – A. GREUTTER

THE DETERMINATION OF OPTIMUM SPREAD-GEOMETRY IN CDP SYSTEMS

A model-computation method for planning *CDP* systems is suggested. As an application of the method, the properties of some better known *CDP* systems in eliminating multiples have been calculated and compared.

A közös mélységpontos észlelési-rendszerekkel (a továbbiakban a rövidség kedvéért: KMR) a zajok egyik legkárosabb típusát, a többszörös reflexiókat (a továbbiakban néha: többszörösöket) szűrni tudjuk. Az egyes rendszerek jóságát abból a hatásfokból ítélni tudjuk meg, amellyel a többszörösöket csillapítják. Ezt a hatásfokot a következő arány jellemzi:

$$\Phi = \frac{\varepsilon_{ki}}{\varepsilon_{be}}$$

ahol ε_{be} a beérkező többszörös hullám energiája, ε_{ki} pedig a KMR-ben észlelt felvételen (tehát a rendszer kimenetén) jelentkező többszörös hullám energiája. Φ meghatározása előtt foglaljuk röviden össze a KMR elvét.

* M. Áll. Eötvös Loránd Geofizikai Intézet, Budapest.
A kézirat beérkezése: 1969 március 23.

Vizsgáljunk meg egy $\bar{V}(t_0)$ -lal (a vertikális beérkezési idő függvényében megadott átlagsebesség függvényével) jellemzett területet. A robbantóponttól x távolságban a h mélységű vízszintes reflektáló szintről érkező reflexió geometriai időkézése

$$\Delta t(t_0, x) = \frac{\sqrt{t_0^2 \bar{V}(t_0)^2 + x^2}}{\bar{V}(t_0)} - t_0;$$

ebből kapjuk a dinamikus korrekciót.

Egy többszörös reflexió útja több egyszeres útra bontható. Minden egyszeres úthoz egy Δt érték tartozik és ezek összege lesz a többszörös Δt_T értéke. Ez azonban – ha $\bar{V}(t_0)$ növekvő függvény (ami gyakorlatilag mindig teljesül) – nagyobb, mint a többszörös beérkezési idejéhez és a többszöröst észlelő geofon helyéhez tartozó $\Delta t(t_0, x)$ érték. A többszörös tehát még a korrekció után is a kettő különbségének megfelelő értékkel, az ún. „maradék időkéssel” ($\delta \Delta t$ -vel) korrígalatlan marad.

$$\Delta t_T(t_0, x) - \Delta t(t_0, x) = \delta \Delta t(t_0, x) > 0.$$

A $\delta \Delta t$ konkrét alakjából és a $\bar{V}(t_0)$ függvény növekvő voltából következik, hogy a $\delta \Delta t(t_0, x)$ is az x függvényében növekvő.

Ezt használják ki a többszörös fedésű észlelési rendszerek, amelyeknek lényege, hogy azonos mélybeli reflektáló pontokról, különböző x távolságok használatával kapott beérkezéseket tartalmazó csatornákat – dinamikus korrekció után – összegeznek. Így az egyszeres utat megtett reflexiók fázishelyesen, a többszörösök viszont, helyesen beállított $\delta \Delta t$ értékek mellett fázistolással, vagyis egymást gyengítve (esetleg kioltva) összegződnek.

A közös mélységpontos észlelési rendszerek leírt elvének gyakorlati megvalósítására sokféle terítési rendszer dolgozható ki. Ezek mindegyikére jellemző azonban a több különböző típusú összegcsatorna szabályos ismétlődése (összegcsatorna típuson a robbantópont-geofon távolságok arányának egy bizonyos – a fedésszámtól függő – sorozatát értjük).

Ezután visszatérhetünk a csillapítás-függvény számítására. A Φ a következő többváltozós függvény:

$$\Phi\{\bar{V}(t_0), W(\omega), t_0, \alpha, T, d, R\},$$

ahol $\bar{V}(t_0)$ a hullám vertikális terjedési átlagsebessége az észlelési idő függvényében;

$W(\omega)$ a kiszűrendő többszörös reflexió spektruma;

t_0 kiszűrendő többszörös reflexió robbantóponti ideje;

d a geofontávolság;

R a használt közös mélységpontos észlelési rendszer jellemzőit, a fedések számát is magában foglaló mennyiség;

T a többszörös típusa;

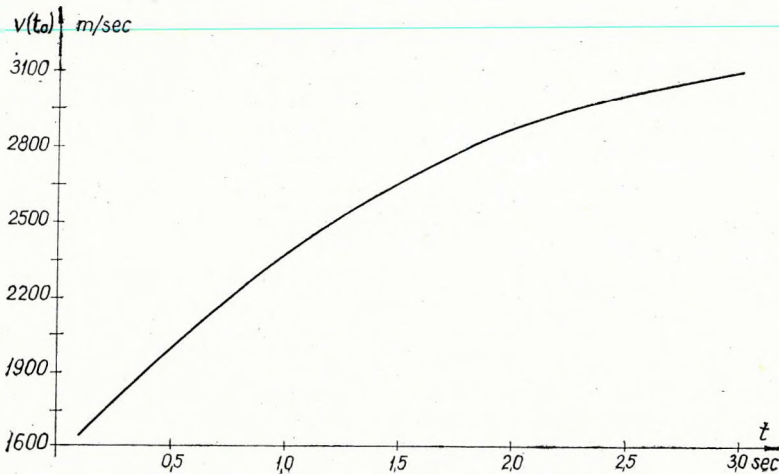
α a reflektáló felületnek a vízszintessel bezárt szöge.

Ezen mennyiségek közül $V(t_0)$, $W(\omega)$, t_0 , α és T a mérési terület jellemzői és adottak, ezért, ha ezeket a változókat a gyakorlatban gyakorinak megismert

értékeknel, illetve függvényalakban rögzítjük, akkor Φ a következő alakúra egyszerűsödik:

$$\Phi(R, d).$$

Ezt a függvénykapcsolatot R paraméterű görbeseregként ábrázolhatjuk. A görbesereg szemléletes képet ad a közös mélységpontos rendszerek csillapítási viszonyairól azon változók függvényében, amelyeket szabadon választhatunk meg, tehát amelyek helyes beállításával az adott viszonyok között legkedvezőbbé tehetjük a csillapítást.

1. ábra. A számításokhoz használt sebességfüggvény

Фиг. 1. Скоростная функция, применявшаяся для вычислений

Fig. 1 The velocity function used in the computations

Legyen $\bar{V}(t_0)$ az 1. ábrán megadott sebességfüggvény. Az elemi hullám spektruma

$$W(\omega) = \frac{\omega^4}{k} e^{-\frac{1}{2} \left(\frac{\omega}{k}\right)^2},$$

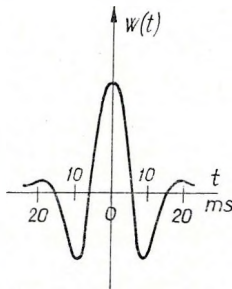
ahol $k = \pi n$;

$n = 47,5$ Hz,

amely egy 47,5 Hz csúcsfrekvenciájú Ricker waveletnek felel meg. A waveletet és spektrumát a 2. és 3. ábra mutatja.

Válasszuk α -t 0-nak, t_0 pedig legyen 2 sec. Többszörösünk legyen olyan kétszeres, amely a felszínről verődik vissza (ez ugyanis a legszámottevőbb vagy esetleg az egyetlen számottevő energiával rendelkező többszörös). Ebben az esetben

$$\varepsilon_{be} = \int \frac{1}{2} \rho \left(f \frac{dS(t)}{dt} \right)^2 dt = \frac{f^2 \rho}{2} \int w(t)^2 dt,$$

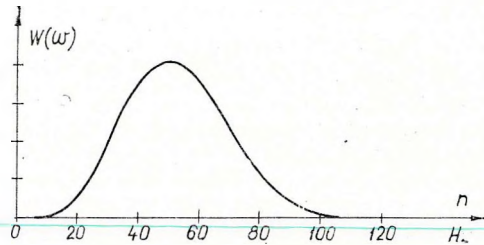

2. ábra.

A Ricker wavelet alakja

Фиг. 2. Вид волны (wavelet) Рикера

Fig. 2 The shape of the Ricker-wavelet

3. ábra. A Ricker wavelet spektruma

Фиг. 3. Спектр волны (wavelet) Рикера

Fig. 3 The spectrum of the Ricker-wavelet

ahol f a fedések száma,
 $w(t)$ a Ricker wavelet,
 ϱ a rezgő pont tömege,
 S a rezgő pont kitérése;

$$\varepsilon_{ki} = \int \frac{1}{2} \varrho \left(\sum_{i=1}^f \frac{dS(t-\tau_i)}{dt} \right)^2 dt = \frac{\varrho}{2} \int \left(\sum_{i=1}^f w(t-\tau_i) \right)^2 dt;$$

ahol $\tau_i = \tau_i(d, R)$ a terítési geometriától függő késleltetés az összegezésben résztvevő egyes csatornák között. Értékeit az adott $\bar{V}(t_0)$ sebességfüggvény és a t_0 beérkezési idő segítségével az adott T típusú többszörösre számított $\delta\Delta t$ görbélből nyerjük.

A számítandó függvényt ezzel felírtuk. Azt kell még eldöntenünk, hogy a független változók milyen értékei mellett akarjuk a függvény értékét megismerni.

A számtalan lehetséges terítési rendszer közül azzal a szemponttal próbáltuk a számítandókat kiválasztani, hogy tartalmazzák mindazon lehetőségeket, amelyek egy új rendszer felépítésénél felhasználhatók, és emellett a gyakorlatból, vagy az irodalomból ismertek legyenek. Így választottuk ki a következő négy rendszert:

A típus: egyszerű középlövéses rendszer, hatszoros fedéssel (4. ábra).

B típus: egyszerű végpontlövéses rendszer hatszoros fedéssel (5. ábra). Használata különösen a tengeri szeizmikában terjedt el.

C típus: „roll along” rendszer hatszoros fedéssel (6. ábra).

D típus: Mayne-féle (1962) rendszer hatszoros fedéssel (7. ábra).

A négy rendszer 4×24 csatornája $\alpha = 0$ -nál 26 különböző összegcsatorna típust, azaz 26 R értéksort szolgáltat (α ≠ 0-nál ennél jóval többet). Erre a 26 R-re számítottuk ki a Φ értékeket úgy, hogy a geofonközt 0-tól 250 m-ig változtattuk.

Az egyes rendszerekre vonatkozóan a bennük szereplő összegcsatornák átlagát számítva kaptuk a $\Phi(d)$ függvényt.

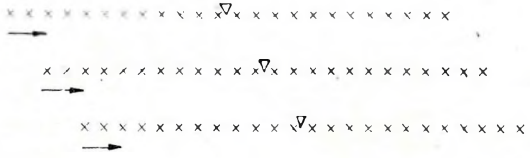

4. ábra. Az A típusú KMR terítési vázlata hatszoros fedésre, 1 = geofon, 2 = robbantó pont

Фиг. 4. Схема стоянки ОГТ типа А для шестикратного перекрытия
1 – сейсмоприемники; 2 – пункт взрыва

Fig. 4 Spread diagram of the A-type CDP for sixfold stacking
1 = seismometer, 2 = shot point

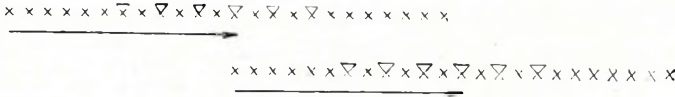
1 x
2 ∇

5. ábra. A B típusú végpont KMR terítési vázlata hatszoros fedésre

Фиг. 5. Схема стоянки ОГТ типа В с пунктом взрыва в конце стоянки, для шестикратного перекрытия

Fig. 5 Spread-diagram of B-type end-shooting CDP for sixfold stacking

6. ábra. A C típusú, ún. „roll along” KMR terítési vázlata hatszoros fedésre

Фиг. 6. Схема стоянки ОГТ C „roll along” для шестикратного перекрытия

Fig. 6 Spread-diagram of C-type, so-called „roll-along” CDP for sixfold stacking

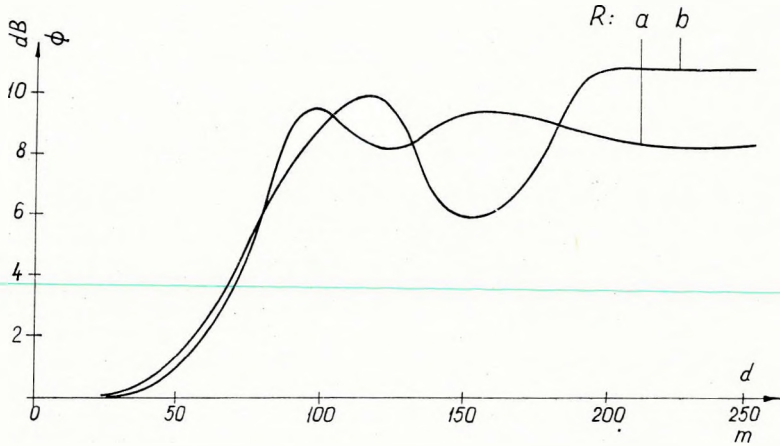
7. ábra. A D típusú Mayne-féle (1962) KMR terítési vázlata hatszoros fedésre

Фиг. 7. Схема стоянки ОГТ типа D Майна (1962) для шестикратного перекрытия

Fig. 7 Spread-diagram of the D-type CDP of Mayne (1962) for sixfold stacking

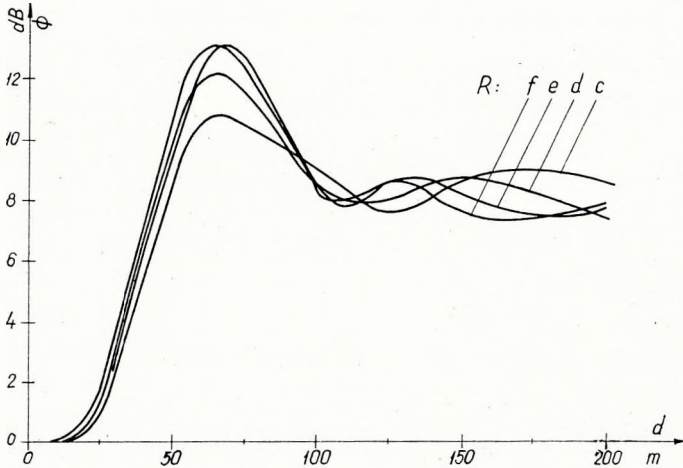
Az eredményeket a 8–11. ábrák oly módon szemléltetik, hogy az egyes rendszerekben együtt szereplő összegcsatorna típusokat közös koordináta-rendszerben ábrázoltuk. A 12. ábrán a négy rendszer csillapítás-függvénye egymás mellett ábrázolva látható.

8. ábra. Az A rendszerben szereplő a és b típusú összegcsatornák Φ függvénye. A rendszer 12 a és 12 b típusú összegcsatornából áll

Фиг. 8. Функция Φ суммо-трасс типа a и b системы A

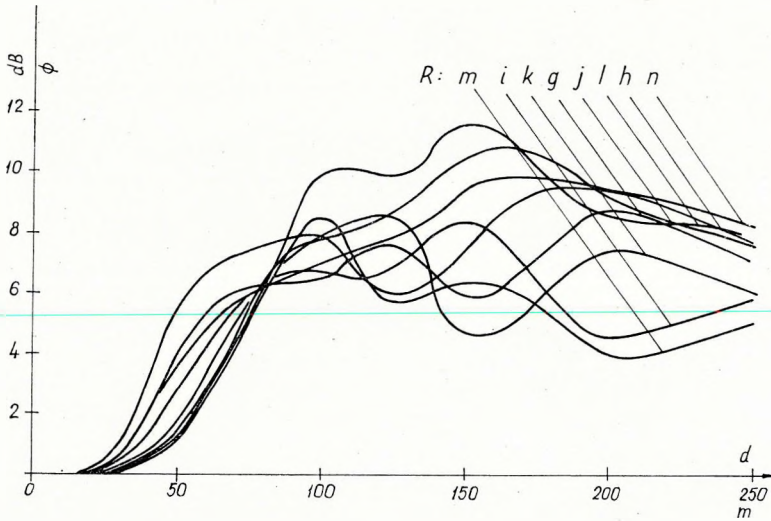
Fig. 8 The Φ -function of the a and b type sum channels in system A

9. ábra. A B rendszerben szereplő c , d , e és f típusú összegcsatornák Φ függvénye. A rendszer 6 c , 6 d , 6 e és 6 f típusú összegcsatornából áll

Фиг. 9. Функция Φ суммо-трасс типа c , d , e и f системы B

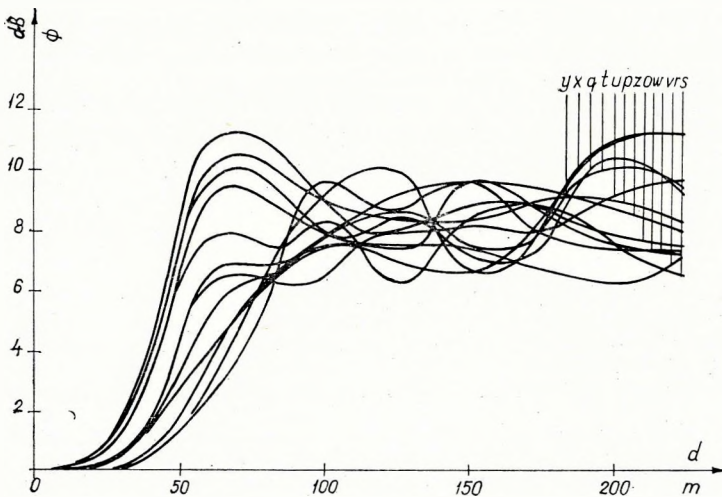
Fig. 9 The Φ -function of the c , d , e and f type sum channels in system B

10. ábra. A C rendszerben szereplő g, h, i, j, k, l, m és n típusú összegcsatornák Φ függvénye.
A rendszer 2 $g, 3 h, 4 i, 4 j, 4 k, 4 l, 2 m$ és 1 n típusú összegcsatornából áll

Фиг. 10. Функция Φ суммо-трасс типа g, h, i, j, k, l, m и n системы C

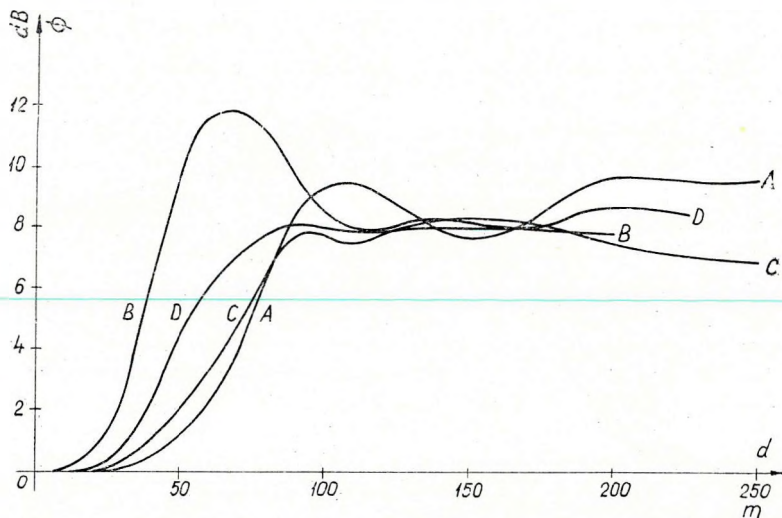
Fig. 10 The Φ -function of the g, h, i, j, k, l, m and n type sum channels in system C

11. ábra. A D rendszerben szereplő $o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y$ és z típusú összegcsatornák Φ függvénye

Фиг. 11. Функция Φ суммо-трасс типа $o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y$ и z системы D

Fig. 11 The Φ -function of the $o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y$ and z type sum channels in system D

12. ábra. A négy vizsgált rendszer Φ függvénye közös koordináta-rendszerben

Фиг. 12. Функция Φ четырех рассмотренных систем в общей системе координат

Fig. 12 The Φ -function of the four systems investigated, in a common system of coordinates

A csillapítás-viszonyok meghatározása után kísérletet tehetünk a felvetett kérdés megválaszolására, azaz, hogy melyik típusú rendszer használata a legelőnyösebb?

A számítások szerint kétségtelenül a B rendszer mutatja a legelőnyösebb tulajdonságokat, mert

- a többszörösöket a legjobban csillapítja,
- hatásfokmaximumát a legrövidebb geofontávolságoknál éri el,
- az egyes csatornák között e rendszernél legkisebb a szórás.

Eredményeink egy konkrét esetre vonatkoznak, ahol – amint említettük – a terület jellemzői adottak.

A leírtakkal eljárást javasolunk a KMR jellemzőinek tervezésére.

IRODALOM

- GÁLFI J. – MÁRTON P. – MESKÓ A. – STEGENA L., 1967: Geofizikai kutatási módszerek I. Egyetemi tankönyv, Budapest.
- MAYNE, W., 1962: Common Reflexion Point Horizontal Data Stacking Techniques, Part II. Geophysics, XXVII. 6.
- MESKÓ A – RÁDLER B., 1968: Modellszámítások alkalmazása a szeizmikus adatfeldolgozás és értelmezés előkészítésében. Magyar Geofizika, IX. 4–5.
- NEITZEL, E. A., 1958: Seismic Reflexion Records Obtained by Dropping a Weight; Geophysics, XXIII. 1.
- PICKLES, E., 1967: A szeizmikus digitális feldolgozás matematikai alapjai. Előadás a Texas Instruments Inc. zágrábi tanfolyamán (eredetije angolul).
- SCHNEIDER, W. A., 1965: A New Data Processing Technique for Multiple Attenuation Exploiting Differential Normal Move-out. Geophysics, XXX. 3.
- SHOCK, L., 1962: Roll-along and Drop-along Seismic Techniques. Geophysics, XXVII. 5.